

KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHNING PSIXOLOGIK AHAMIYATI

Ostonova Nigora Yuldashovna*Navoiy shahar 6-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi***Jo'rayeva Bahora Nurmatovna***Navoiy shahar 6-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Yoshlarni kasbga yo'naltirishning nazariy shart-sharoitlari, fanning maqsadi vazifalari va asosiy tamoyillari. Kasbga yo'naltirishni mohiyati va mazmuni haqidagi fikrlar yoritilgan

Kalit so'zlar: Kasb-hunar, Ta'lim to'g'risidagi qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi".

KIRISH

Bugungi kunda kasb-hunarga yo'naltirish sohasida mavjud bo'lgan ilmiy xulosalar va tavsiyalar hamda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish, xususan, kasblar olami bilan tanishtirish usullarini yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimi kasbiy targ'ibot va tashviqotni o'z ichiga olgan kasbiy ma'rifat (kasbiy axborot); u yoki bu soha, kasbga bo'lgan shaxs qiziqish va qobiliyatlarining birlamchi kasbiy tashxisi, kasb tanlashda mutaxassislar tomonidan individual, guruh yordam ko'rsatishga qaratilgan kasbiy maslahatlar, ko'proq muvofaqiyatga erishishi mumkin bo'lgan kasbni tanlab olishga qaratilgan kasbiy tanlov, ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida amalga oshiriluvchi ijtimoiy-kasbiy moslashuv, tanlangan kasbni o'rganish jarayonida burch, mas'uliyat, kasbiy or-nomus hislarini o'quvchilarda shakllantirishga qaratilgan. Undan ko'zlangan maqsad o'quvchilarga kasblar olami, kasblarning belgi va xususiyatlari, kasb klasifikatsiyasi, kasblar professiogrammasi, hududning qaysi kasblarga ehtiyoji borligi to'g'risidagi axborotlarni berishdan iborat bo'lib, ular asosida o'quvchi o'zini qiziqtirgan, jamiyat uchun zarur bo'lgan kasbni tanlaydi.

Ushbu ma'lumotlar orasida kasb klasifikatsiyasi alohida ahamiyatga ega bo'lib, uning qanchalik aniq va mukammal o'zlashtirib olinishi o'quvchining ko'plab kasblar orasidan o'z imkoniyatlariga mosini to'g'ri tanlashini belgilaydi. Kasb klassifikatsiyasi haqida so'z yuritishdan avval o'quvchilarning kasb va mutaxassislik tushunchalari hamda ular o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniq ajratib olishlariga erishish lozim. Keyinchalik kasb klassifikatsiyasi asosida turli interfaol mashqlarni bajarishda bu tushunchalarning ma'no va mazmunini ajrata olish o'quvchilarga yordam beradi. Buning uchun ushbu tushunchalarning ta'riflarini keltirish kerak.

Kasb-bu jamiyat uchun zarur bo'lgan, ijtimoiy mehnat taqsimoti natijasida chegaralangan, insondan jismoniy, aqliy, ma'naviy kuch talab etuvchi va sarflangan

kuch evaziga insonga mavjud bo'lish hamda rivojlanish imkonini beruvchi faoliyat sohasidir, masalan, o'qituvchi, shifokor, injener, dizayner va hokazo. Mutaxassislik esa bitta kasb ichida tor doiradagi faoliyat turidir. Masalan, tarix o'qituvchisi, matematika o'qituvchisi, stomatolog, kardiolog, pediatr, quruvchi-muhandis, loyihalovchi-muhandis, injenerkonstruktor, badiiy libos dizayneri va hokazo. Bundan tashqari, mansab, lavozim hamda ilmiy unvon tushunchalariga ham to'xtalib o'tish foydadan holi bo'lmaydi. Lavozim – bu egallangan kasb va mutaxassislik doirasidagi mehnat jarayonini tashkil etish va unga rahbarlik, boshchilik qilish bilan bog'liq bo'lgan faoliyat turidir. Masalan, maktab direktori, o'quv-tarbiya ishlari bo'yicha rahbar o'rinbosari, bo'lim boshlig'i, bosh injener, zavod direktori, bosh shifokor va hokazo. Ilmiy unvon – bu egallangan kasb va mutaxassislik sohasi bo'yicha kiritilgan yangilik va kashfiyotlar uchun beriladigan ilmiy darajadir. Masalan, fan nomzodi, dotsent, fan doktori, professor va h.k.

Barcha kasb-hunarga yo'naltirilgan ishlarni o'rganishda shunday xulosalarni chiqarish mumkin. Ya'ni, kasbiy ma'rifat (kasbiy axborot) o'quvchiga kasblar olamida "kompas" vazifasini bajaradi: aksariyat hollarda o'quvchilar ommaviy va nufuzli bo'lgan kasblarni tanlashga intiladilar; ayrim hollarda o'quvchilarning kasblar haqidagi bilim va tajribalari yuzaki bo'lib, uning yaqqol ko'zga tashlanuvchi, tashqi belgilari hamda xususiyatlariga tayanib qolishadi; kasbiy muvaffaqiyat zaminida mashaqqatli mehnat yotishi haqidagi ularning bilimlari ko'p hollarda tor va sayoz bo'ladi; o'quvchilarni kasbhunarga samarali yo'naltirish uchun ular albatta kasblar olami haqida muayyan bir tasavvurlarga ega bo'lishlari, ya'ni shu bugungi kungacha yer yuzida mavjud bo'lgan kasb-hunar va mutaxassisliklar, lavozim o'rtasidagi farqlar, ularning paydo bo'lish hamda yo'qolib ketish sabablarini bilishlari lozim. SHuningdek, to'g'ri kasb tanlashga ta'sir ko'rsatuvchi omillar, ishlovchi shaxsning jismoniy, aqliy, ruhiy, axloqiy xususiyatlariga bo'lgan kasb talablari, mehnat xususiyatlari va ularning insonga ta'siri, zamonaviy ishlab chiqarish sohalari va turlari, kasb-hunar ta'limi hamda ta'lim muassasalari haqidagi ma'lumotlardan xabardor bo'lishi, har bir o'quvchi o'zining shaxsiy, individualpsixologik-fiziologik xususiyat va sifatlarini yaxshi bilishi hamda ularni hisobga olgan holda o'zi uchun ko'proq mos keluvchi mehnat faoliyati sohaslarini tanlay olish malakasiga ega bo'lishi kerak.

Kasb klassifikatsiyasi mavzusini o'quvchilarga tushuntirishdan avval bu atamaning mazmunini biroz kengroq tushuntirib berish lozim. Klassifikatsiya – bu narsa va hodisalarning anglangan tartibi bo'lib, ularni biror-bir muhim belgisi bo'yicha turlarga ajratishdir. O'quvchilar turli klassifikatsiyalar bilan botanika, zoologiya, ona tili va boshqa fanlarni o'rganishda tanishib chiqishgan hamda uning qulayligini anglashgan. Masalan, hayvonot dunyosi klassifikatsiyasi fan dunyosini o'rganishga yordam berib, o'quvchi biror notanish jonivorga to'qnash kelganda tashqi belgilariga qarab uning xarakteristikasini, ma'lum bir tur va oilaga kiritishi yoki aksincha,

jonivorni ko'rmay turib, biroq uni ma'lum bir tur va oilaga kirishini bilgan holda asosiy belgilari bo'yicha xususiyatlarini tuzishi mumkin bo'ladi.

Kasb klassifikatsiyasi turlari bilan o'quvchilarini tanishtirishdan oldin kasb klassifikatsiyasi uchun asos qilib tanlangan belgiga bo'lgan talablar o'quvchilarga aytib o'tilishi lozim, chunki klassifikatsiya uchun kasblarning hohlagan belgilarini olish mumkin emas. Kasb klassifikatsiyasi uchun asos qilib tanlangan belgi quyidagi talablarga javob berishi kerak;

Tanlangan kasb belgisi o'zgarmas, muntazam bo'lishi.

Tanlangan kasb belgisi barchaga tushunarli.

Tanlangan kasb belgisi aniq, yorqin bo'lishi.

Tanlangan kasb belgisi bitta belgi bo'yicha faqat bitta guruhga tegishli bo'lishi. Ushbu talablarning biriga javob bera olmasa, bu kasb belgisini klassifikatsiya qilish uchun asos qila olmaymiz. O'quvchilar e'tiboriga kasblarning beshta belgisi (mehnat nomi; mehnat xarakteri; mehnat mahsuloti; mehnat qilish uchun talab etiladigan bilim, ko'nikma, malaka darajasi, kasblarning mamlakat xo'jaligining biror sohasiga tegishli bo'lishi) havola etiladi. Kasb tanlash muammosi maktabning o'zida ko'rib chiqilishi kerak. Bu erda, boshqa hech qayerda bo'lmaganidek, o'quvchilarning qobiliyatlari namoyon bo'ladi, ularning bilimlari baholanadi va tengdoshlar va o'qituvchilar bilan muloqotda moslik darajasi kuzatiladi. Sinf o'qituvchisi ushbu mavzuga bir nechta dars soatlarini bag'ishlashi kerak. Bola uchun kasb tanlash juda qiyin, chunki uning qadamlari ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan nazorat qilinadi. Biroq, bu erda siz o'zingiz qaror qabul qilishingiz kerak, chunki uning kelajakdagi hayoti bunga bog'liq.

Dastlabki saboqni ham u maktabdan oladi. Ammo kelajagimiz egalari bo'lgan yoshlarga ta'lim berish ularni o'qitish bilan bog'liq ayrim muammolar bugungi kunda kishini o'ylantirib qo'yayotgani tabiiy. Chunki zamonaviy shiddatkor jamiyat esa yetuk bilimdon mutaxassis kadrlarga muhtoj bo'lib boraveradi. Kasbiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o'ta muhim bosqichi bo'lajak kasbni tanlash, ya'ni aniq bir kasbiy qarorga kelishigacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Ravshanki, yoshlarning kasb tanlashga tayyorgarlik darajasi, faqatgina yosh xususiyatlariga bog'liq emas, u ma'lum yoshga kelib o'z o'zidan shakllanib qolmaydi. Yoshlarning kasb tanlashga pedagogik-psixologik bilim, ko'nikma, malakalar, shuningdek, jamiyatning ta'siri orqali tayyorlash va tarbiyalash lozim. Mazkur jarayonda shaxsdan kasbga doir bilimlarga ega bo'lish talab qilinadi. Shuning uchun xam o'quvchilarni kasblar olamiga doir bilimlar bilan qurollantirish hamda amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qilish lozim. Buning uchun kasblarga doir qo'llanmalar, tarqatma materiallar bilan ta'minlash lozim. Shundagina kasb tanlash jarayonida yuzaga keladigan turli qiyinchilik, ziddiyat, to'siqlarni oldini olgan holda o'quvchi yoshlarni ongli ravishda kasbga yo'llash imkoniga ega bo'lamiz.

Kelajakdagi kasbni aniqlash ko'p vaqtni talab qiladi. Buning uchun maktablarda kasbga yo'naltirish bo'yicha maxsus mashg'ulotlar o'tkaziladi, o'quvchilarning qobiliyatlari va imtiyozlarini o'rganishga qaratilgan anketalarni to'ldirish taklif etiladi. O'quvchilar "Mening kelajakdagi kasbim" mavzusida insho yozishadi. Bularning barchasi har bir o'quvchiga ushbu qiyin tanlovda yordam berish, uni to'g'ri harakatlarga yo'naltirish uchun amalga oshiriladi. "Mening kelajakdagi kasbim" - bu insho yoki u yoki bu bolaning faoliyatiga bo'lgan qarashlar tasvirlanishi kerak bo'lgan insho. Bu bola bilan uning barcha fazilatlari, aqliy qobiliyatlari va qiziqishlarini chinakamiga qadrlash orqali kim bo'lishi mumkinligi haqida suhbatni boshlashning birinchi qadamidir. Ushbu topshiriqdan oldin o'qituvchi "Mening kelajakdagi kasbim" mavzusida insho yozish bo'yicha aniq ko'rsatmalar berishi kerak. Mavzuning ahamiyatini yetkazish va nima uchun uni yozish uchun berilganligini tushuntirish kerak. "Mening kelajakdagi kasbim" - bu insho bo'lib, unga shunchaki baho qo'yish kifoya qilmaydi.

XULOSA

O'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonida, birinchi navbatda, ularning qobiliyati va mehnati jamiyat manfaatlariga mos tarzda e'tiborga olinishi lozim. Jarayonda turli sohalar, ularni egallash uchun qo'yiladigan talablar, tanlagan yo'nalishi bo'yicha mutaxassis tayyorlaydigan muassasalar to'g'risida ma'lumot berish katta ahamiyatga ega. Bu o'g'il-qizlarni kasb tanlashga ongli munosabatda bo'lishga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Psixokorreksion trening mashg'ulotlar o'quvchilar bilan psixologik korreksionrivojlantiruvchi treninglar/ A.Abdullayev Toshkent 2017
2. "kasbiy yetuklik asoslari". Toshkent islom universiteti nashriyot-matbaa birlashmasi. Toshkent-2005
3. Internet materiallari